

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/37793>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-07 and may be subject to change.

RECHT DER WERKELIJKHEID
Tijdschrift voor de sociaalwetenschappelijke bestudering van het recht

Redactie:

dr. K. van Aeken
dr. A. Böcker
prof.dr. F. Bruinsma
dr. N. Doornbos
dr. B.R. Dorbeck-Jung
dr. M.J. Oude Vrielink-van Heffen
mr.dr. W. van Rossum
dr. B.C.J. van Velthoven
dr. H.A.M. Weyers

Redactiesecretariaat:

dr. N. Doornbos
e-mail: n.doornbos@law.uu.nl

Redactie-assistentie en lay-out:

mw. M. van Bon
e-mail: M.vanBon@law.uu.nl

Recht der Werkelijkheid is een interdisciplinair platform voor reflectie op het gebied van rechtssociologie, rechtsantropologie, bestuurskunde, rechtseconomie, rechtspsychologie en rechtsgeschiedenis. Het richt zich in het bijzonder op vernieuwende empirisch-theoretische bijdragen over de maatschappelijke ontwikkelingen en de huidige betekenis van het recht.

Recht der Werkelijkheid maakt bij de beoordeling van de aangeboden artikelen gebruik van referenten van buiten de redactie. Auteurs wordt verzocht om in een vroegtijdig stadium contact op te nemen met het Redactiesecretariaat (zie boven) en kennis te nemen van de ‘Aanwijzingen voor auteurs’, zoals weergegeven op de website: www.ru.nl/vsr.

Publicaties die ter bespreking worden aangeboden aan *Recht der Werkelijkheid* dienen te worden verzonden aan mw. dr. H.A.M. Weyers (e-mail: h.a.m.weyers@rug.nl).

Recht der Werkelijkheid is het orgaan van de Vereniging voor de Sociaalwetenschappelijke bestudering van het Recht (VSR). De leden van de VSR ontvangen *Recht der Werkelijkheid* gratis. U kunt lid worden door u aan te melden bij Wibo van Rossum, vsrmail@zonnet.nl. Meer bijzonderheden vindt u op onze website www.ru.nl/vsr. Het lidmaatschap kost € 59 per jaar. Een gereduceerd tarief van € 44 per jaar wordt gehanteerd voor aio's, oio's, onderzoeksassistenten of zij die op andere aannemelijke gronden daarop aanspraak kunnen maken. Niet-leden van de VSR, kunnen zich abonneren op *Recht der Werkelijkheid* door zich aan te melden bij de uitgever. Alle correspondentie dient men te richten aan:

Serge Dos Santos Gomes
Reed Business Information
Postbus 16500
2500 BM 's-Gravenhage tel. 070-4415000

© 2007 Reed Business Information, 's-Gravenhage

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de uitgever die daartoe door de auteur(s) met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk is gemachtigd.

ISBN

ISSN

Is het gras in Frankrijk groener dan in Nederland?

Anita Böcker

Ellians forumbijdrage bevat vier vragen over de Nederlandse multiculturele samenleving:

1. Hoe moeten de resultaten van de onlangs gepubliceerde *Integratiekaart 2006* worden geïnterpreteerd: is het glas van de Nederlandse multiculturele samenleving half leeg of half vol?
2. Moet de Commissie Gelijke Behandeling worden afgeschaft?
3. Moet Nederland breken met zijn verzuilingstraditie en een voorbeeld nemen aan de wijze waarop in Frankrijk het beginsel van neutraliteit van de staat wordt ingevuld?
4. Moet daarbij ook en vooral het bijzonder onderwijs worden afgeschaft?

In deze reactie behandel ik dezelfde vragen. Ik kom daarbij tot andere conclusies dan Ellian.

Is het glas half leeg of half vol?

De in de *Integratiekaart 2006* gepresenteerde gegevens stemmen Ellian niet vrolijk. Je hoeft echter geen roze bril op te zetten om tot een aanzienlijk minder sombere kijk op de Nederlandse multiculturele samenleving te komen. Ik beperk me tot drie voorbeelden uit het door Ellian aangehaalde rapport:

1) Demografische ontwikkelingen

Het is inderdaad zo dat de bevolking van niet-westerse afkomst in 2005 relatief en zelfs absoluut sterker is gegroeid dan de autochtone bevolking, en dat de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen het Nederlandse geboortecijfer in opwaartse zin beïnvloedt. Wat Ellian niet vermeldt is dat de tweede (in Nederland geboren) generatie inmiddels echter een gerealiseerde vruchtbaarheid en leeftijd bij de geboorte van het eerste kind heeft die maar weinig verschillen van die van autochtone vrouwen. Turkse en Marokkaanse jonge dertigers hebben zelfs een iets lager kindertal dan hun autochtone leeftijdgenotes (*Integratiekaart 2006*, p. 10). Overigens kan het Nederlandse geboortecijfer best wel een zetje in opwaartse richting gebruiken. Ook positief is dat de bevolking van niet-westerse afkomst aanzienlijk minder vergrijsd is dan de autochtone bevolking. De autochtone bevolking was begin 2006 gemiddeld ruim 40 jaar oud, terwijl de niet-westerse allochtonen gemiddeld nog geen 29 jaar jong waren (p. 8).

2) Werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid

De *Integratiekaart 2006* laat zien dat niet-westerse allochtonen een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt vormen. Tijdens de economische teruggang aan het begin van deze eeuw nam de werkloosheid onder deze bevolkingsgroep veel sterker toe dan onder autochtonen (p. 27). Uit de gepresenteerde gegevens blijkt inderdaad dat niet-westerse allochtonen gemiddeld twee keer zo vaak een sociale uitkering ontvangen als autochtonen. Het verschil varieert echter sterk met de leeftijd en de generatie. Eind 2004 ontving 13 procent van de autochtonen tussen 15 en 65 jaar een uitkering. Bij de niet-westerse allochtonen die in het buitenland geboren werden (eerste generatie) ging het om bijna 30 procent, bij hun in Nederland geboren nakomelingen (tweede generatie) om 10 procent (p. 30). Verder blijken nieuwkomers uit niet-westerse landen die voor gezinsvorming zijn toegelaten vanaf hun tweede jaar in Nederland in redelijk grote mate op de arbeidsmarkt te participeren (p. 44). Dat is opmerkelijk omdat juist deze nieuwkomers al jarenlang met zorg worden bekeken en maatregelen als de inburgeringsplicht in het buitenland vooral op deze categorie zijn gericht.¹

Ook in eerdere periodes van economische teruggang nam de werkloosheid onder immigranten van niet-westerse afkomst disproportioneel toe. Toch besloot het kabinet Balkenende II in 2003 om de Wet Samen af te schaffen. Deze wet verplichtte werkgevers om de etnische afkomst van hun werknemers te registreren en jaarlijkse werkplannen voor de vergroting van het aandeel van allochtone werknemers op te stellen. Juist in slechte economische tijden is zo'n vorm van (milde) positieve actie hard nodig.

3) Onderwijs

Uit de *Integratiekaart 2006* blijkt inderdaad dat leerlingen van niet-westerse afkomst binnen het voortgezet onderwijs gemiddeld een lagere opleiding (en binnen het middelbaar beroepsonderwijs gemiddeld een lager niveau) volgen dan hun autochtone leeftijdgenoten. Ook verlaten leerlingen van niet-westerse afkomst relatief vaker voortijdig de school. Het algemene beeld is dat deze leerlingen gemiddeld in alle stadia van de onderwijsloopbaan slechter presteren dan autochtone leerlingen. De opstellers van de Integratiekaart tekenen hier echter bij aan dat daar waar trends in de tijd beschikbaar zijn, 'het erop lijkt dat de prestaties van niet-westerse allochtonen meer in lijn komen met die van autochtonen' (p. 23). Zo is de instroom van Turken en Marokkanen in het hoger onderwijs in de afgelopen tien jaar meer dan verdubbeld - een gegeven dat Ellian ook vermeldt, maar dat hem kennelijk niet vrolijker stemt.

Aan de rechtenfaculteiten van de Nederlandse universiteiten, waar Ellian en ikzelf alsmede de meeste lezers van dit tijdschrift werkzaam zijn, is de toename van het aantal studenten uit etnische minderheden duidelijk zichtbaar. Vooral studenten van Turkse en Marokkaanse afkomst hebben een voorkeur voor de rechtenstudie (Crul & Wolff 2002). De aantallen Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse juristen nemen dan ook relatief snel toe. In de onlangs verschenen studie *Met recht geslaagd* worden een kleine twintig van deze juristen geportretteerd (Groenendijk & Hahn 2006). Een andere recente studie belicht

¹ Wet inburgering in het buitenland, Staatsblad 2006, nr. 28.

de toetreding van juristen uit etnische minderheden tot de rechterlijke macht (Böcker & De Groot-van Leeuwen 2006).

Mijn conclusie na bestudering van de *Integratiekaart 2006* is dat het glas half vol is. Een belangrijke kanttekening is wel dat de integratie van immigranten een langetermijnproces is. Wie de geschiedenis van Nederland als immigratieland bekijkt, ziet dat de meeste immigrantengroepen aanvankelijk een lage maatschappelijke positie innamen. Er gingen door de bank genomen twee of drie generaties overheen voordat het verschil met de ontvangende samenleving was weggewerkt (Lucassen & Penninx 1994). De Integratiekaart meet ieder jaar hoe groot de achterstanden nog zijn. Het nadeel van deze continue vergelijking tussen autochtonen en allochtonen is dat steeds opnieuw wordt vastgesteld dat de laatsten een achterstand hebben op de eersten. De gemeten resultaten leiden dan ook bijna per definitie tot ongeduld en teleurstelling (vgl. Vermeulen & Penninx 1994). Een paar jaar geleden werd een parlementaire enquête aan het minderhedenbeleid gewijd. In haar eindrapport *Bruggen bouwen* trok de Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid (commissie Blok) de conclusie dat het met de integratie van de doelgroepen van het beleid helemaal zo slecht nog niet was gesteld, maar dat dit slechts in zeer beperkte mate aan het beleid te danken was.² Het laatste deel van de conclusie werd in de daarop volgende discussie breed uitgemeten, het eerste deel werd genegeerd.

Moet de Commissie Gelijke Behandeling worden opgeheven?

In 1994 werd na jaren van discussie de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) ingevoerd. Deze wet verbiedt het maken van onderscheid op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid en burgerlijke staat. Ongelijke behandeling op deze gronden is verboden op het terrein van de arbeid en bij het aanbieden van goederen en diensten. Behalve op de rechter kan ook een beroep worden gedaan op de Commissie Gelijke Behandeling (CGB). Deze commissie van onafhankelijke deskundigen beoordeelt op verzoek of de AWGB is overtreden. Ook (mogelijke) overtredingen van andere gelijkebehandelingswetten, bijvoorbeeld de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte, kunnen aan de CGB worden voorgelegd. In de periode 1994-2005 gaf de commissie ruim 2000 oordelen. Van deze oordelen gingen er 831 over (on)gelijke behandeling op grond van geslacht, 519 over ras of nationaliteit en 149 over godsdienst. In bijna de helft van de oordelen constateerde de commissie ‘strijd met de wet’.³

Een voormalig rechtbankverslaggever omschreef de commissie als ‘een gezelschap van brave juristen die zich uitputtend over allerlei maatschappelijk

2 Kamerstukken Tweede Kamer, 2003-2004, 28689, nr. 9.

3 CGB Overzicht 1994-2005 ([http://www.cgb.nl/_media/downloadables/Fact%20sheet%201994%202005%20\(NL\).pdf](http://www.cgb.nl/_media/downloadables/Fact%20sheet%201994%202005%20(NL).pdf)).

zeer relevante kwesties buigen'.⁴ De meeste oordelen van de commissie baren ondanks die relevantie geen opzien. Enkele oordelen deden dat wel. Daaronder een paar oordelen die op verzoek van moslimvrouwen werden uitgesproken. In 2001 kwam de CGB tot het oordeel 'indirect onderscheid naar godsdienst in strijd met de wet' in de zaak van een rechtenstudente wier sollicitatie naar de functie van buitengriffier bij een rechtbank was afgewezen omdat ze had aangegeven haar hoofddoek niet af te willen leggen tijdens rechtzittingen.⁵ In 2006 kwam de CGB tot eenzelfde oordeel (verboden indirect onderscheid) in de zaak van een vrouw die niet was toegelaten tot een opleiding voor onderwijsassistent omdat ze had aangegeven fysiek contact – daaronder ook het schudden van een hand – met personen van het andere geslacht te vermijden.⁶ Deze oordelen vormen voor Ellian aanleiding om de opheffing van de Commissie te bepleiten. Overigens niet alleen voor Ellian: in november 2006, kort na een ander handengeef-oordeel⁷, stelde de toenmalige minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie ook al voor om de Commissie maar op te heffen.

Alleen al gezien het brede terrein dat deze commissie bestrijkt, lijkt het opheffen van de CGB mij een veel te ver gaande 'oplossing'. Ellians samenvatting van de twee genoemde oordelen doet bovendien geen recht aan de benadering van de CGB. In het oordeel over de hoofddoekdragende aspirant-griffier overwoog de commissie bijvoorbeeld dat een waarnemend griffier een ondersteunende functie heeft en geen recht spreekt. Ook in het handengeef-oordeel hield de commissie rekening met de aard van de functie: een onderwijsassistent is werkzaam binnen een relatief besloten omgeving (een school) en kan daar uitleggen waarom zij (of hij) personen van het andere geslacht met een vriendelijke hoofdknik in plaats van met een handdruk begroet. Anders dan Ellian het doet voorkomen, is de benadering van de CGB genuanceerd en sterk individueel.

Ellian heeft wel een punt met zijn waarschuwing dat een onbedoeld effect van deze oordelen kan zijn dat sommige werkgevers moslim vrouwen niet meer uitnodigen voor een sollicitatiegesprek. Ik ben er echter niet van overtuigd dat het opheffen van de CGB de beste oplossing is voor dat probleem. Tegen het verbod op ongelijke behandeling van zwangere werknemers en sollicitantes kan hetzelfde bezwaar worden ingebracht: sommige werkgevers nemen helemaal geen vrouwen in de vruchtbare leeftijd meer aan. Maar ook dat verbod hebben we niettemin gehandhaafd.

Nog minder overtuigt mij het argument dat de commissie burgers belemmert in de uitoefening van hun burgerlijke rechten. De procedure bij de CGB is

4 Frits Abrahams in *NRC Handelsblad*, 9 november 2006.

5 Oordeel 2001-53. Zie voor het volledig oordeel <http://www.cgb.nl/opinion-full.php?id=453054834>.

6 Oordeel 2006-51. Zie voor het volledig oordeel <http://www.cgb.nl/opinion-full.php?id=453055799>.

7 Oordeel 2006-220 en 2006-221. Deze oordelen betroffen de schorsing van een docente die mannen geen hand meer wilde geven. In deze zaak hadden beide partijen, de docente en het schoolbestuur de CGB om een oordeel verzocht. Zie voor de volledige oordelen <http://www.cgb.nl/opinion-full.php?id=453056502> en <http://www.cgb.nl/opinion-full.php?id=453056503>.

laagdrempelig. De griffier en de aspirant-onderwijsassistent zouden waarschijnlijk niet naar de burgerlijke rechter zijn gestapt; ze stapten wel naar de commissie. Vanuit deze burgers gezien is het probleem eerder dat de uitspraken van de CGB niet bindend zijn en ze dus alsnog naar de burgerlijke rechter zouden moeten om naleving af te dwingen. In een andere handengeef-casus, betreffende de schorsing van een docente die mannen geen hand meer wilde geven, stapten trouwens beide partijen naar de commissie; het schoolbestuur verzocht om een oordeel over het eigen handelen.⁸

Ik zou er overigens niet voor willen pleiten dat de oordelen van de CGB de status van bindende uitspraken krijgen. De belangrijkste functie van de commissie lijkt mij dat ze fungeert als forum voor discussies over de interpretatie van de norm van gelijke behandeling. Een multiculturele samenleving kan niet zonder een dergelijk forum – zeker niet in tijden waarin de tolerantie ten aanzien van minderheden en hun religieuze en culturele gebruiken onder druk staat.

Vraagt de multiculturele samenleving om een ‘a-religieuze’ staat à la de Franse Republiek?

Ik ben het met Ellian eens dat het ideaal of de ideologie van het multiculturalisme gevaren in zich draagt, en dat een multiculturele samenleving het meest is gebaat bij een neutrale staat. Ellian laat in het midden wat hij in dit verband onder ‘neutraal’ verstaat. Volgens zijn geestverwant Cliteur betekent de neutraliteit van de staat in religieuze en politiek-ideologische aangelegenheden dat de staat ‘geen enkele geestelijke of religieuze macht [mag] bevoorrechten’ en ‘geen enkel credo oplegt’ (2004, p. 5). Aldus gedefinieerd kan het beginsel van neutraliteit echter op verschillende wijzen worden ingevuld. Cliteur stelt de Franse ‘a-religieuze’ staat aan Nederland ten voorbeeld. Wat houdt die a-religieuze staat precies in?

Net als in Nederland laat zich de verhouding tussen religie en staat in Frankrijk samenvatten in drie beginselen: vrijheid van godsdienst, scheiding van kerk en staat, en gelijkheid van religieuze groeperingen. Het laatste beginsel heeft in Frankrijk echter een andere invulling gekregen dan in Nederland. In het verzuilde Nederland werd dit beginsel zo ingevuld dat alle geloofsgemeenschappen aanspraak kunnen maken op een gelijke behandeling door de staat. Deze verzuilingstraditie is ook na de grondwetswijziging van 1983 – toen de ‘zilveren koorden’ tussen kerk en staat werden doorgeknipt – blijven doorwerken. Een voorbeeld daarvan is de (in een langdurige politieke en maatschappelijke strijd bevochten en in 1917 in de Grondwet vastgelegde) volledige financiële gelijkstelling van het bijzonder en openbaar onderwijs. Moslims en hindoes in Nederland konden gebruik maken van deze restanten van de verzuiling (en van het gelijkheidsbeginsel) om eigen scholen en andere instituties op te bouwen. De overheid kon deze nieuwe geloofsgemeenschappen moeilijk faciliteiten ontzeggen die wel aan gevestigde religies worden geboden (Sunier & Meyer 1997; Rath et al. 1996).

8 Zie de voorgaande noot.

In Frankrijk houdt het gelijkheidsbeginsel in dat de staat met geen enkele religie een band heeft. Frankrijk is volgens artikel 2 van de Franse Grondwet een *république laïque*. Deze *laïcité* is nader uitgewerkt in de wet op de scheiding van kerk en staat van 1905. Artikel 2 van die wet bepaalt dat de Republiek geen enkele godsdienst erkent, bekostigt of subsidieert (Sunier & Meyer 1997; Waardenburg 2001). In Frankrijk zijn kerk en staat dus op meer absolute wijze gescheiden dan in Nederland. Hierbij moet worden bedacht dat de Franse wet van 1905 vooral bedoeld was om de macht van de katholieke kerk in te perken; de scheiding van kerk en staat vormde destijds een middel en geen doel op zich (Chambon 2004). Overigens is ook in Frankrijk de scheiding niet zo absoluut als de Grondwet zou doen vermoeden (zie Waardenburg 2001). Opmerkelijk is ook dat er pas sinds het schooljaar 2004/2005 een verbod bestaat op het dragen van religieuze symbolen (lees: hoofddoekjes) door leerlingen op openbare basis- en middelbare scholen. In 1989 was de Conseil d'État in een advies aan de regering nog van oordeel dat het dragen van religieuze symbolen als zodanig niet onverenigbaar is met het constitutionele beginsel van *laïcisme* (Dommering 2003).

Voor een goed begrip van het Franse 'republikeinse' integratiemodel is ook artikel 1 van de Franse Grondwet van belang. Dit artikel bepaalt dat de Republiek één en ondeelbaar is en de gelijkheid voor de wet van alle burgers garandeert. Op grond van deze ondeelbaarheid wordt het begrip 'minderheid' in Frankrijk verworpen. Zelfs het begrip 'tweede generatie' stuit er op bezwaren: het gaat immers om burgers als alle andere. Het republikeinse integratiemodel gaat uit van assimilatie. Van immigranten wordt verwacht dat ze de Franse taal en cultuur overnemen. Het multiculturalisme, dat in Nederland meer in zwang was, wordt in Frankrijk aangeduid als *communautarisme*, een term die voornamelijk negatieve associaties oproept. Een en ander betekent ook dat 'positieve actie' en het registreren en 'monitoren' van etnische afkomst in Frankrijk grote weerstanden oproepen. Er bestaat een wettelijk verbod op het verzamelen of bewerken van gegevens *'à caractère personnel qui font apparaître, directement ou indirectement, les origines raciales ou ethniques [...]'*.⁹

Volgens Ellian zou een staat als de Franse 'effectiever de problemen kunnen aanpakken' dan de 'partijdige' Nederlandse staat nu doet. Als hij de moeite had genomen om de feitelijke situatie in Frankrijk te bekijken had hij zich waarschijnlijk nog eens achter de oren gekrabbd alvorens dit op te schrijven. Het republikeinse integratiemodel heeft voor veel immigrantengroepen goed gewerkt, maar niet voor een groot deel van de Noord-Afrikanen, die ongeveer een kwart van de bevolking van buitenlandse afkomst in Frankrijk uitmaken. Al vanaf de tweede helft van de jaren zeventig is deze bevolkingsgroep object van sociale uitsluiting en discriminatie enerzijds en bezorgdheid anderzijds. Onder Noord-Afrikaanse jongeren in de *banlieus* van de grote steden bestaat grote

9 Artikel 8 van Loi n° 1978-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés, modifié par Loi n° 2004-801 du 6 août 2004 (<http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/Ajour?nor=&num=78-17&ind=3&laPage=1&demande=ajour>).

onvrede over hun positie in de Franse samenleving. In de eerste helft van de jaren tachtig uitte die onvrede zich al in rellen. Twintig jaar later, in de herfst van 2005, braken opnieuw grootschalige rellen uit in de voorsteden van Parijs en andere grote steden. Het in brand steken van auto's bleek overigens al jaren tot de dagelijkse (nachtelijke) praktijk in de *banlieus* te behoren.

Mede als gevolg van die rellen wordt nu ook in Frankrijk openlijk gedebatteerd over vormen van positieve actie om de integratie van Noord-Afrikaanse of moslim immigranten en hun nakomelingen te bevorderen (EUMC 2006). In 2005 verscheen een rapport met een voorzichtige verkenning van de mogelijkheden om het aandeel van Fransen met een migratieachtergrond in overheidsfuncties te vergroten (Calvès 2005). Een ander rapport beval de minister van Binnenlandse Zaken aan om via speciale wervingscampagnes meer jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst voor de politie te werven (Begag 2004). In juli 2005 deed de Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL) aanbevelingen voor het meten van '*la diversité des origines*' ten behoeve van de bestrijding van discriminatie op het gebied van arbeid.¹⁰ In 2006 werd de wet op de gelijke kansen aangenomen.¹¹

Mijn conclusie uit dit alles is niet dat het Nederlandse model beter werkt dan het Franse. Wel dat andere immigratielanden met soortgelijke problemen worstelen als Nederland en dat het een illusie is om te denken dat die problemen met een andere invulling van de neutraliteit van de staat kunnen worden opgelost. Overigens kan men zich afvragen hoe neutraal een staat 'als drager van de geschiedenis van de nationale gemeenschap waarover hij macht uitoefent' (Dommering 2003, p. 13) überhaupt kan zijn.¹²

Moet het stelsel van bijzonder onderwijs worden 'opgeofferd'?

In een 'a-religieuze' staat zou geen plaats zijn voor een stelsel van bijzonder onderwijs zoals Nederland dat kent. Ellian merkt terecht op dat binnen de Nederlandse samenleving vooralsnog onvoldoende draagvlak voor de afschaffing van dit stelsel te vinden is. Het is echter de vraag of een stelsel van (uitsluitend) openbaar onderwijs werkelijk tot betere resultaten zou leiden. Frankrijk lijkt me ook op dit punt geen goed voorbeeld. Kinderen van Noord-Afrikaanse immigranten behalen in Frankrijk vaak wel het *bac*, maar daarmee hebben ze nog geen toegang tot alle hogere opleidingen. Dat heeft te maken met kwaliteitsverschillen binnen het onderwijs en de Franse voorkeur voor 'concoursen'. Over deze toelatingsexamens wordt vaak gesteld dat ze een puur meritocratische

10 Mesure de la diversité des origines: les recommandations de la CNIL (<http://www.cnil.fr/index.php?id=1845>); zie ook EUMC 2006, p. 34.

11 Loi n° 2006-396 du 31 mars 2006 pour l'égalité des chances (<http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=SOCX0500298L>).

12 Deze vraag kan zeker ook met betrekking tot de Franse staat worden gesteld. Volgens Chambon (2004) wordt het politieke systeem in Frankrijk gedomineerd door een elite die zich door middel van allerlei uitsluitingmechanismen het recht toeëigent om te spreken namens het universele, en die zijn eigen (mannelijke, rijke, blanke, heteroseksuele) interpretatie van het algemeen belang aan de Republiek oplegt.

selectie waarborgen, maar de voorbereiding op de concoursen voor de meer prestigieuze hogere opleidingen begint in feite al met de keuze van een basisschool. Kinderen kunnen alleen op een school in de wijk waar ze wonen worden ingeschreven. Ouders die hun kind de beste kansen willen geven zorgen er daarom voor dat ze in ieder geval een postadres hebben in een buurt met een goede school. Kinderen van immigranten groeien vaak op in wat we in Nederland 'achterstandswijken' zouden noemen, met minder goede scholen.

Uit internationaal vergelijkende studies blijkt dat de verschillen in schoolprestaties tussen autochtone kinderen en kinderen met een migratieachtergrond zowel in Frankrijk als in Nederland groot zijn. In Australië, Canada en Nieuw-Zeeland - drie 'klassieke' immigratielanden - is er nauwelijks verschil tussen beide groepen kinderen (OECD 2006). Waar dat aan ligt is niet helemaal duidelijk. Niet alleen achtergrondkenmerken van de immigrantenbevolking (opleidingsniveau en beroep ouders, moedertaal), maar ook schoolkenmerken (schoolklimaat), kenmerken van het onderwijssysteem (vroeg of late selectie) en speciaal beleid (taalprogramma's) lijken een rol te spelen (OECD 2006; zie ook Crul & Vermeulen 2003). Wel duidelijk is dat het Franse stelsel van openbaar onderwijs¹³ evenmin als het Nederlandse systeem voorkomt dat achterstanden van generatie op generatie worden doorgegeven. Mijn conclusie is dan ook dat het bijzonder onderwijs in Nederland niet moet worden 'opgeofferd' - althans niet als het doel is om de onderwijsprestaties van kinderen uit etnische minderheden te verbeteren. Als dat het doel is, kunnen we er beter voor zorgen dat alle openbare scholen even goed worden als de beste bijzondere scholen, of dat de betere bijzondere scholen meer leerlingen uit etnische minderheden opnemen.

Het doel zou echter ook kunnen zijn om de sociale cohesie te bevorderen. In de visie van Cliteur kan de sociale cohesie binnen een multiculturele samenleving alleen maar in stand blijven als het onderwijs kinderen opvoedt tot staatsburger, 'niet wanneer men op staatskosten wordt opgevoed om zich primair te richten op het cultiveren van de eigen etnische en religieuze identiteit' (Cliteur 2004, p. 14). Ook dan is het echter de vraag of het Franse onderwijssysteem betere resultaten oplevert dan het Nederlandse. Eenzelfde woede als die minister Vogelaar bij een Marokkaanse (?) jongen in de Utrechtse wijk Kanaleneiland aantrof, was immers te zien op de beelden van Noord-Afrikaanse jongeren in de Parijse voorsteden die anderhalf jaar geleden de wereld over gingen. Om die woede weg te nemen is duidelijk meer vereist dan het geven van lessen burgerschapskunde. Dergelijke lessen alleen werken misschien zelfs averechts. Volgens Laurent Chambon, die de toegang van minderheden tot politieke macht in Frankrijk en Nederland vergeleek, is de 'hevige reactie van haat' van sommige jongeren van de tweede generatie in Frankrijk 'naar verhouding even heftig als de [niet ingeloste] verwachtingen die de Republiek bij deze jongeren gewekt had'. 'Hun nihilistisch en zelfdestructief gedrag bewijst alleen maar hoe

13 Ook in Frankrijk bestaan overigens bijzondere scholen. Deze scholen worden gedeeltelijk door de overheid bekostigd. Ze maken ongeveer 15% van het totale aantal scholen in Frankrijk uit. De meeste ervan zijn katholieke scholen (Sunier & Meyer 1997).

ze heilig hebben geloofd in de mogelijkheid van hun integratie', aldus Chambon (2004, p. 99).

Literatuur

- BEGAG, A. (2004) *La République à ciel ouvert. Rapport pour Monsieur le ministre de l'Intérieur, de la sécurité et des libertés locales*. Paris, CNRS.
- BÖCKER, A. & GROOT-VAN LEEUWEN, L. de (2006) *Meer van minder in de rechterlijke macht: etnische diversiteit onder rechters in zes landen*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- CALVES, G. (2005) *Renouveau démographique de la fonction publique de l'État: vers une intégration prioritaire des Français issus de l'immigration?* Paris, La Documentation française.
- CHAMBON, L. (2004) *Integratie in Frankrijk: mislukking van een sociaal model of van de politiek?* 20/2 Migrantenstudies 94-104.
- CLITEUR, P. (2004) *De neutrale staat, het bijzonder onderwijs en de multiculturele samenleving*. Leiden: Universiteit Leiden.
- CRUL, M. & VERMEULEN, H. (Red.) (2003) *Special Issue: The second generation in Europe*. 37(4) International Migration Review.
- CRUL, M. & WOLFF, R. (2002) *Talent gewonnen. Talent verspild? Een kwantitatief onderzoek naar de instroom en doorstroom van allochtone studenten in het Nederlands Hoger Onderwijs 1997-2001*. Utrecht: ECHO.
- DOMMERING, E. (2003) Tolerantie, de vrijheid van meningsuiting en de Islam. In: A.W. Hins & A.J. Nieuwenhuis (Red.), *Van zender naar ontvanger*. Amsterdam: Otto Cramwinckel 89-109.
- EUMC (2006) The Annual Report on the Situation Regarding Racism and Xenophobia in the Member States of the EU. *Annual Report 2006*. Wenen: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.
- GROENENDIJK, K. & HAHN, A. (2006) *Met recht geslaagd. Nederlandse juristen van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Den Haag: Sdu uitgevers
- INTEGRATIEKAART 2006. Bijlage bij de Jaarnota Integratiebeleid 2006. Rijswijk/Den Haag: CBS/WODC.
- LUCASSEN, J. & PENNINX, R. (1994). *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders: Immigranten in Nederland 1550-1993*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- OECD (2006) *Where immigrant students succeed. A comparative review of performance and engagement in PISA 2003*. Paris: OECD.
- RATH, J., PENNINX, R., GROENENDIJK, K. & MEYER, A. (1996) *Nederland en zijn islam: een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- SUNIER, T. & MEYER, A. (1997) Religie. In: Vermeulen, H. (Red.), *Immigrantenbeleid voor de multiculturele samenleving. Integratie-, taal- en religiebeleid voor immigranten in vijf West-Europese landen*. Amsterdam: Het Spinhuis 95-125.
- VERMEULEN, H. & PENNINX, R. (1994) *Het democratisch ongeduld: De emancipatie en integratie van zes doelgroepen van het minderhedenbeleid*. Amsterdam: Het Spinhuis.

WAARDENBURG, J.D.J. (2001) *Institutionele vormgevingen van de islam in Nederland gezien in Europees perspectief*. Den Haag: WRR.